

Yeryüzünün Şerefli Halifesi Olarak Kadın

Woman as Honorary Caliph on the Earth

Ayşe Betül Yılmaz*

Huriye Martı,
Hakları ve Saygınlığıyla İslâm'da Kadın,
İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.

Hakları ve Saygınlığıyla İslâm'da Kadın başlığı ile Prof. Dr. Huriye Martı'nın kaleminden çıkan bu çalışma, 2018 yılının Ağustos ayında Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları tarafından basılarak raflardaki yerini almıştır. Bu kitapta yazar, kadına dair meseleleri ayetlere ve hadislere dayanan sahih bir dinî bilgi zemininde konuşmayı hedeflemektedir. Martı, İslam'ın kadını öncelikle insan olarak tanımlayıp bu yönüyle onu yeryüzünün şerefli halifesi şeklinde niteliğini ifade ederek İslam'ın kadına bakışını çalışmasının merkezine oturtmuştur.

Yazar, kadını erkeğin karşısında konumlandırın olumsuz bakış açısını kitabın önsözünde “sarkaç” benzetmesi ile okuyucuya aktarmaktadır. Kadını ve erkeği sürekli zıtlık ve gerilim halinde salınan bir sarkaç biçimde kurgulayan bu yanlış anlayışın İslam'da yerinin bulunmadığını belirtmektedir. Martı, kitabı yazma saiklerinden birinin -belki de en önemlisinin-söz konusu olumsuz bakış açısından doğan bilgi yanlışlığı olduğunu vurgulamaktadır. Neticede, yazar bu iki varlığın “*aynı sarkacın iki farklı ucu*” olduğunu, kendilerine özgü hareket ve devinimleriyle bir denge tesis ettiklerini anlamlı bir şekilde özetlemiştir. Kadının kendisine has bir hareket

.....

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Hukuku Bölümü. İstanbul, Türkiye. aysebetulkucukkayis@gmail.com

alanı oluşturarak toplumun yeni keşiflerine yön vermesi bu ilişkinin doğal bir sonucudur. Şüphesiz bu sarkacın dengesinin bozulması durumunda insanlık âleminin yeryüzündeki her türlü faaliyetinin de aksayacağı gerçeği, yazara göre konunun öneminin daha net görülebilmesini sağlamaktadır.

Dokuz bölümden oluşan eser, üslup açısından akıcı ve okuyucuya hayatın içinden örnekler sunan anlaşılır bir dilde kaleme alınmıştır. Martı, kitabında ibadetten eğitime, ahlaktan çalışma hayatına, ailedeki konumundan özel hallerine kadar şer‘î deliller ışığında “kadın”ı değerlendirmektedir. Her bölümde yer verilmiş ayet-kerimeler ile hadis-i şerifler, önemli ve kıymetli bir yekûn oluşturmaktadır. Bölümler sırasıyla: Kadının değeri, onuru, konumu, eşi ile ilişkisi, aile içindeki fonksiyonu, kadın olmasına has halleri, ibadetlerle alakalı tutumu, eğitimi ve çalışması olarak belirlenmiştir. Her ne kadar, konular dokuz ayrı bölümde işlenmiş olsa da başlıkların bazıları birbiriyle içerik bakımından ortak olduğu için bu yazıda birlikte değerlendirilecektir.

İlk bölümde yazar kadının toplumsal statüsü ve değeri tartışmasını vahyin başlangıç döneminde incelemek suretiyle bu konuyu Hz. Peygamber dönemi ve öncesi olarak iki ayrı seviyede ele almıştır. İslam dininin zuhurundan önce Hicaz toplumunda kadının sosyal anlamda düşük bir statüde bulunduğu ve bazı temel haklardan mahrum kalmış olduğuna işaret eden Martı, Hz. Muhammed’in risaletiyle indirilen vahiy eşliğinde inşa edilen yeni toplumsal yapı içerisinde kadının yeni bir varlık alanına kavuştuğuna dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda İslam kadına erkek üzerinden değer vermek yerine insan olması bakımından taşıdığı değeri hatırlatmıştır. Dolayısıyla kadın ve erkek Allah’ın “yeryüzündeki şerefli halifesi” olma vazifesini birlikte yüklenmektedirler. Ayet¹ ve hadisler² ışığında İslam dininin kadına yaklaşımını daha somut biçimde ortaya koyan yazar, İslam’ın cinsiyete paye biçmekten ziyade iki cinsin insan kavramını temsilde birbirleri önüne geçemeyecek kadar aynî olduklarını savunmaktadır.

.....

1 Bakara 2/187 : “... Onlar size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz...”; Âl-i İmrân 3/195: “Rableri, onlara şu karşılığı verdi: ‘Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirlerinizdensiniz...’”.

2 Ebû Dâvûd, Taharet, 94: “Kadınlar, erkeklerin bir bütünü tamamlayan diğer yarısıdır.”

Kitab-ı Mukaddes'teki Yaratılış kıssasında en belirgin halini gözlemlediğimiz, zihinleri olumsuz kadın imgesine yönlendiren durum; Allah Resulü'nün tebliği ile olumlu bir anlama evrilmiştir. Dünyadaki ilk adımından itibaren kadını erkeğin yanında değil de karşısında gören zihniyetin, ilk olarak Kur'ân-ı Kerim³ tarafından reddedildiğini ifade eden yazar, İslam'ın kadına erkek üzerinden bir değer atfetmediğini bilakis insan merkezli düşünmeyi tavsiye ettiğini ilgili bölümde ortaya koymuştur. Kur'ân'ı Kerim'de⁴ kadının ve erkeğin aynı ameli işlediklerinde aynı karşılığı göreceklarını, mükâfatta ve cezada birbirlerine denk olduklarını ifade etmesinin önemine dikkat çeken Martı, Hz. Peygamber'in (s.a.s) de kadının var olan donanım ve saygın varlığını kabullendiğini pek çok hadis-i şerife atıfla açıklamıştır.

Yazar çalışmanın ilerleyen bölümlerinde kadının farklı toplumsal rollerini İslam'ın temel kaynaklarındaki bakış açısıyla değerlendirmiştir. Öncelikle “eş” ve “aile” kavramlarını üzerinde düşünülme ve değerlendirilmeye muhtaç konular olarak ele almıştır. Zira şekillenmesinde dinin aktif rol oynadığı aile kurumu; tarih boyunca sosyal yapının da merkezinde yer aldığından geleneklerin ve onlardan doğan bazı çarpık yaklaşımların güdümüne girmiştir. Ailenin sürekliliğini sağlaması bakımından geleneklerin olumlu tesiri yadsınamaz bir hakikattir. Ancak dönem dönem aile içinde yaşanan haksızlıklar ve aleni şiddete varan bazı uygulamalar insanlara din yahut gelenek kisvesiyle sunulmuştur. Kökeninde hurafe ve kişisel

.....

3 Bakara 2/36: “Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırды. Onları içinde buldukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de ‘Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır’ dedik.”; A'râf 7/22: “Bu suretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rableri onlara, ‘Ben size bu ağacı yasakladım mı? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?’ diye seslendi.”

4 Âl-i İmrân 3/195: “Rableri onlara şu karşılığы verdi: ‘Ben, erkek olsun, kadın olsun sizden çalışanın amelini zayıf etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz...’”; Mâide 5/38: “Yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”; Nûr 24/2: “Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun...”

menfaatleri taşıyan bu tür uygulamalara aslında Kur'an'da yahut Hz. Peygamber'in yaklaşım ve yaşantısında rastlanmamaktadır. İnsanların eş olmakla birlikte kendisini, tarihini, kültürünü, hayatını anlamlandıran ve bu yönüyle, her şeyi birlikte görmesini sağlayan bir ilişkiye sahip olduğunu söyleyen yazar, eşin insan için bir var olma ve düşünme tarzı olduğunu belirtmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s) eşleri ile ilişkileri üzerinden Müslüman bir ailede karı-koca hayatını yine hadisler zeminine oturtmaktadır. Tarih boyunca kadın suistimale, ötelenmeye ve emeğinin karşılıksız tüketilmesine açık durumda iken Hz. Peygamber hem getirdiği vahiyyle hem de sosyal hayat pratikleriyle kadının ailedeki rolünü ve eş olma vazifesini mülkiyet anlayışı dahilinden çıkarmıştır. Eşler arasındaki ilişkinin döngüsel ve bütünleyici olduğuna dikkat çekerken, bunun ancak her iki eşin de muhatabını "insan" olarak içselleştirmesiyle mümkün olacağını belirten yazar, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) eşleri ile ilişkilerine bakıldığında bir tarafın "eş sahibi" olmasından ziyade, iki tarafın da birbirini "eş" olarak benimsemiş olmasını, günümüz Müslümanlarına rehber olacak nitelikte görmüştür.

Kadının aile içindeki temel ihtiyacını merhamet ve adalet olarak betimleyen yazar, aile bireylerinin birbiriyle sağlıklı ilişkiler kurması için bu iki hususun gerekliliğini vurgulamaktadır. Aile içinde yaşanan şiddet hadiselerine karşı Hz. Peygamber'in merhamet eğilimini ön plana çıkardığını söyleyen Martı, onun bizzat müdahil olup erkekleri uyardığı ve engellediği aile içi şiddet içeren bazı olayları alıntılanmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber "Kadınlar size Allah'ın bir emanetidir." ifadesiyle erkeğin kadını "sahiplenme" sorumluluğunu "sahip olma" anlayışından tam olarak ayırmaktadır. İslam vahyi kadınları eş olarak erkekler nezdinde Allah'ın bir emaneti saymaktadır. Dolayısıyla kadınlara yönelik aile içi şiddet davranışları emanetin sahibi olan Allah'a hesap verme inancıyla tezat içerisindedir.

Müslümanın vahiy rehberliğinde hayatının her alanını şekillendirdiği mekân olan mescit, ibadet ve eğitimin o dönemde birbirinden ayrılmayacak bir bütün oluşturduğunun en önemli göstergesidir. Mescid-i Nebevi'yi Müslüman toplumun tüm kodlarını içerisinde barındıran çekirdek bir yapı olarak tanımlayan yazar, kadın ile cami

arasındaki ilişkinin de yine bu mescitte başladığını ve mescidin daimi cemaati arasında kadınların da yer aldığını ifade etmiştir. Hiç şüphesiz, Efendimizin (s.a.s) tebliği tüm insanlık âlemini kucaklamış, kadınlar da bu ayrılmaz bütünün parçaları olarak bereketli ortamdaki nasiplerini almışlardır. Hz. Muhammed (s.a.s), kadını bu ortamdaki asla uzaklaştırmamış ne cemaatle namaz kılmaktan ne de kendi sohbetini dinlemekten onları mahrum etmiştir; bilakis, kadınların talebi üzerine onlara özel dersler vermiş, sorularını cevaplamıştır. Yazar, günümüzde, perçinlenmiş olumsuz yargıların da etkisiyle kadınların ve çocukların mescitlerden soyutlandığını ifade etmiştir. Müslüman toplumların; Hz. Peygamber'in nezaket ve ferasetinden uzaklaşıp mescitleri ailenin tek ferdi olan babaya/erkeğe has kıldıkça; kendi temelini teşkil eden aile kurumu ile bağının zayıfladığını vurgulamıştır. Eleştirdiği bu zihniyetin anneleri/kadınları hurafelere ve sahih olmayan dinî bilgiye mecbur bırakmasından yakınmaktadır.

Kadının, insan olması sebebiyle kendisine yüklenen “halifelik” vazifesini hakkıyla gerçekleştirebilmesi için, belli bir eğitimden geçmesi gerektiği fikri temel bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira kadının kul olmaktan doğan sorumluluğu, bilgilenmesini ve Rabbinin sınırlarını öğrenip, kendisinden dinî mükellefiyetler kapsamında istenen şeyleri bilmesini gerektirmektedir. Yazar, Allah Resulü'nün, kadınların bireysel eğitim çabalarına ve taleplerine olumlu geri dönüşler yaptığını sünnetten deliller sunarak açıklamaktadır.

Yazara göre aile hayatının sürdürülebilmesi için kendisine muhtaç olunan kadının, çalışma hayatına da adapte olması hem zorlu hem onurlu bir durumdur. Zorludur, çünkü kültürel baskılar ve iş hayatının yoğunluğu arasında sıkışıp kalmaktadır. Onurludur, çünkü fitratında olan yetenekleri ve tecrübeleri toplumun faydasına sunmaktadır. Yazar, çalışan kadını farklı kategorilerde incelemekte ve onun içerisinde bulunduğu durumu açıkça gözler önüne sermektedir. Sanayileşme süreci sonrasında dünya genelinde iş gücünün “ev” dışına taşınması kadın için de çalışmanın tanımını değiştirmiştir. Bu bakımdan evinde ya da tarlasında çalışan kadınları kimse sorun

etmezken, toplumsal hayatta önemli bir yeri olan “hizmet” kategorisi içine alabileceğimiz alanlarda çalışan kadınlar için kültürel baskının şiddetlendiğini açıklamaktadır. Başarı ve kariyer umudu olan kadının bu baskıyı ziyadesiyle yaşadığını ve bir zaman sonra sahip olduğu hırs, gayret, umut ve yükselişin zamanla yerini hayal kırıklığı, yalnızlık ve çaresizliğe bıraktığını objektif bakış açısıyla okuyucuya sunmaktadır. Yazara göre çalışan Müslüman kadınların aile ve iş hayatlarını düzenlemek adına farklı taleplerde bulunmaları İslamî-muhafazakâr söylem tarafından “feminist” olarak yaftalanmalarına, seküler-modernist söylem tarafından ise dinî ve ailevî hassasiyetlerini iş hayatına fazlaca taşımakla eleştirilmelerine sebep olmaktadır. Bu duruma İslamî nazar ile yapıcı eleştiriler yaparak Müslümanlara çözüm önerileri sunmaya çabalayan yazar, ailedeki hak ve sorumluluk dengesinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini salık vermektedir. Çalışan kadının ancak kendisinin yapması gereken alternatifinin olmadığı işlere odaklanıp mümkün olan işler için dışarıdan destek almasını, böylelikle farklı kadınlara da iş imkânı sağlamasını önermektedir. Yazarın son önerisi belirli gelir gruplarındaki kadınlar açısından pratik değer taşımakta ancak toplumun her kesiminde yaygınlık kazanması mümkün görünmemektedir.

Son bölümde, kadına dair olumsuz algının tarihine genel bir çerçevede bakan yazar, uydurma rivayetleri inceleyerek eserini sonlandırmıştır. Bu bölümde, uydurma rivayetlerin arkasına sığınan zihniyetin, Efendimizin (s.a.s) nazarından konuya bakmadığını; kadın ve erkeğin arasındaki doğal dengeyi tek tarafın lehine bozduğunu deliller ile bizlere açıklamaktadır. Bu anlayışın neticesinde ayrılmaz bir bütünü oluşturan kadın ve erkeğin birbirlerine cephe aldıklarını söylemektedir.

Kitapta yer alan çeşitli makale ve tebliğlerde, farklı açılardan İslam’da kadın konusu ele alınırken yazarın asıl vurgulamak istediği nokta; kadın ve erkeğin, yaratılışlarından getirdikleri farklılıklar sayesinde birbirlerini tamamlar nitelikte olmalarıdır. Kadın ve erkek Allah’ın emirlerine muhatap ve yeryüzünde onun şerefli halifesi olma potansiyeli bakımından eşdeğerdir. Kur’ân-ı Kerim’de buyrulduğu üzere, *birbirinin eksikliğini ve açığını kapatan, birbirlerine bürünerek kendi ayıplarını saklayan birer örtü gibidirler*. Yazar, eş

olmanın hayat imtihanını birlikte göğüslemek ve iyisiyle kötüsüyle resmi birlikte tamamlamak anlamına geldiğini şer'î nasların ışığında açıklamaktadır. Ona göre nebevî tavır, kadının kendine özgü tecrübeleriyle insanlık âlemine, hakikatin farklı yönlerini aktarma gayreti içerisinde olduğunun altını çizmektedir. Bu bağlamda Efendimiz (s.a.s.) kadının da yeryüzünde “halife olma” özelliğini desteklemiş ve onun, kendisini ifade ederken önüne çıkartılan engelleri bir anlamda kaldırarak, bizzat “insan” olmakla sahip olduğu kendi değerini topluma yansıtabilmesinin yolunu açmıştır.

Geçmişten, günümüze var olan kadın algısına Kur'an ve sünnet ışığında bütüncül bir çerçeveden bakan bu çalışma hacmi itibarıyla bir el kitabı niteliğindedir. Müslüman toplumun günlük pratiklerine dair gözlemlerini paylaşan ve mevcut sorunlara yönelik çözüm önerileri getiren eser kolayca okunabilecek şekilde kaleme alınmıştır ve geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir. Bunun yanında “İslâm'da Kadın” başlığı, konunun önemi dolayısıyla bir seri çalışmaya ihtiyaç duyar. Bu açıdan söz konusu eserin açtığı yoldan yeni eserlerin kaleme alınarak buradaki başlıkların genişletilmesi, alt başlıklarının çeşitlenmesi ve belki de farklı İslamî ilim dallarının uzmanlarının katkılarıyla birkaç kitap halini alması faydalı olabilir. Böylece hacminin ötesinde bir derinliği bulunan kitabın aynı yaklaşımla farklı problemleri de ele alması konuyla ilgili kafa karışıklıklarının giderilmesine ve mevcut soruların cevaplanmasına yardımcı olacaktır.

Her nesil ve kesimden okuyucunun rahatça okuyup anlayabileceği kitaptaki şu çarpıcı satırlar kitabın özeti niteliğindedir:

“Zira unutulmamalıdır ki, kadın varlığı, yalnızca erkekler tarafından geliştirilecek bir dini söylemin konusu değildir. Belki çok daha temelde, kadın varlığı, genel olarak dünyanın ve özel olarak İslâm'ın farklı açılardan anlaşılmasını mümkün kılan bir farklı alan ve perspektifi gösterir” (Martı, 2018, s. 18).

Kaynakça

Martı, H. (2018). *Hakları ve Saygınlığıyla İslâm'da Kadın*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.